

KANSALLISKIRJASTON DIGITOINTIPOLITIikka

Johtoryhmän käsittely 6.5.2010

Johtokunta hyväksynyt 20.5.2010

Sisältö

1	Digitointipolitiikan lähtökohdat.....	1
1.1	Tavoitteet	1
1.2	Säädökset ja suositukset.....	1
1.2.1	Lainsäädäntö.....	1
1.2.2	Kansalliskirjaston omat linjaukset ja ohjeet	2
1.2.3	Kansainväliset ja kansalliset standardit ja ohjeet.....	2
1.3	Sidosryhmät	2
1.4	Digitoinnin rahoitus ja kumppanuudet	3
1.5	Vastuut.....	3
2	Digitoinnin sisällöt.....	5
2.1	Digitaalisen korvaavan tallenteen laatukriteeri	5
2.2	Digitaaliset kokoelmat	5
2.3	Digitointiohjelma	6
3	Digitoidun aineiston elinkaaren hallinta.....	7
3.1	Digitointi.....	7
3.2	Digitoidun aineiston käyttöönsaattaminen	9
3.3	Digitoidun aineiston pitkäaikaissäilytys	9
4	Digitaalisten tietotuotteiden käyttö ja uudelleenkäyttö	10
4.1	Uudet tietotuotteet	10
4.2	Tekijänoikeus ja saatavuus	10
4.3	Digitoitujen aineistojen uudelleenkäyttö	12
5	Turvallisuus	14
6	Koulutus ja tiedotus	15
7	Tutkimus ja kehittämistoiminta	16
	Sanasto	17

Kansalliskirjaston visio: Kansakunnan tie tietoon

Kattavat digitaaliset kokoelmat

Luotettavat ja autenttiset digitaaliset korvaavat tallenteet lähdeaineistoina

Kestävä digitointi ja digitoinnin koko elinkaaren hallinta

Digitoitujen aineistojen mahdollisimman vapaa käyttö ja uudelleenkäyttö

Digitoitujen aineistojen laaja verkkojakelu

1 Digitointipolitiikan lähtökohdat

1.1 Tavoitteet

Kansalliskirjaston strategisena tavoitteena on saattaa kulttuuriperintöaineisto laajaan verkkojakeluun.

Digitoinnilla Kansalliskirjasto edistää ainutlaatuisten kokoelmiensa näkyvyyttä, saatavuutta ja käytettävyyttä. Digitaaliset kokoelmat tehostavat kulttuuriperinnön käyttöä virtuaaliympäristöissä, erityisesti uudenlaista tutkimusta, opetusta, kansalaiskäyttöä ja luovaa toimintaa. Digitointitoiminnassaan Kansalliskirjasto ottaa huomioon:

- aineistojen mahdollisimman vapaan tutkimus-, opetus- ja kansalaiskäytön
- digitoitujen aineistojen luotettavuuden ja autenttisuuden turvaamisen
- digitoitujen aineistojen pysyvän ja kestävän saatavuuden, haettavuuden ja käytettävyyden
- alkuperäisaineistojen säilyvyyden tarjoamalla korvaavia tallenteita
- digitointiprosessissa syntyvät uudet digitaaliset tietotuotteet, jotka mahdollistavat aineistojen tiedollisen sisällön hyödyntämisen uusin tavoin.

1.2 Säädökset ja suositukset

Kansalliskirjaston digitointitoimintaa ohjaavat lainsäädäntö, kirjaston omat linjaukset ja ohjeet sekä kansainväliset ja kansalliset standardit.

1.2.1 Lainsäädäntö

- Laki kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä (1433/2007)
- Tekijänoikeuslaki (404/1961) ja -asetus (574/1995) Yliopistolaki (645/1997; uusitut 25 § ja 25 a § 586/2006)
- Henkilötietolaki (523/1999)
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

1.2.2 Kansalliskirjaston omat linjaukset ja ohjeet

- Kansalliskirjastostrategia 2006–2015
- Kansalliskirjaston säilytyspolitiikka 2009
- Kansalliskirjaston kokoelmapolitiikka 2009
- Kansalliskirjaston kuvailupolitiikka 2010/2011
- Digitointisuunnitelma 2009
- OPM KD -digitointihankkeessa luodut periaatepäätökset ja ohjeet 2007–2009

1.2.3 Kansainväliset ja kansalliset standardit ja ohjeet

Kansalliskirjasto noudattaa digitointiprosessissa kansainvälisiä ja kansallisia standardeja sekä hyviä käytäntöjä sekä kulloinkin voimassa olevia EU-tason linjauksia.

Standardien valinnassa käytetään hyväksi Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen (KDK) standardisalkua. Digitointihankkeissa tehtävä kehittämissuoritus tuottaa myös uusia ratkaisuja, joiden pohjalta standardisalkua voidaan täydentää.

Kansalliskirjasto osallistuu digitointiin liittyvien standardien ja niiden soveltamisohjeiden kehittämiseen.

1.3 Sidosryhmät

Digitointipolitiikkaa toteuttaessaan Kansalliskirjasto tekee yhteistyötä kirjaston strategiassa mainittujen sidosryhmien kanssa, joita ovat tiedon tarvitsijat, kirjastot, julkaisuala sekä kulttuuriasiakkaat. Sidosryhmät voidaan jakaa myös roolinsa perusteella alkuperäisaineistojen tuottajiin, digitoitujen aineistojen käyttäjiin ja digitoitujen aineistojen hyödyntäjiin eli aineistojen uudelleen käyttäjiin.

- Alkuperäisaineistojen tuottajia ovat esim. kustantajat, tekijät, oikeudenhaltijat ja oikeudenhaltijajärjestöt.
- Digitoitujen aineistojen käyttäjiä ovat esim. yksityiset asiakkaat ja asiakasorganisaatiot sekä aineistoja edelleen jakavat toimijat (kuten Kansallinen digitaalinen kirjasto, Europeana tai World Digital Library).
- Digitoitujen aineistojen hyödyntäjiä ovat esim. verkkoyhteisöt ja yksityiset tutkijat, opiskelijat ja kansalaiset aineistojen uudelleen käyttäjinä sekä jatkojalostajina.

1.4 Digitoinnin rahoitus ja kumppanuudet

Julkisen vallan tulee pääosin vastata digitoinnin rahoituksesta. Julkista rahoitusta voidaan täydentää solmimalla yhteistyösopimuksia yksityisen sektorin kanssa. Tällöin sopimusehtojen tulee vastata Kansalliskirjaston digitointilinjauksia. Myös julkishallintoa koskevat kansalliset ja EU:n linjaukset on huomioitava.

- Kansalliskirjasto pyrkii varmistamaan aineistojen mahdollisimman vapaan ja laajan käytön, jakelun ja hyödyntämisen myös yhteistyökumppaneiden kanssa tuotetun tai jatkokäsitellyn aineiston osalta.
- Kansalliskirjasto määrittää luotettavuus-, saatavuus-, haettavuus- ja käytettävyykslaatukriteerit. Erityisesti Kansalliskirjaston kokoelmien digitoinnin yhteistyökumppanuuksissa noudatetaan Kansalliskirjaston pitkäaikaissäilytyksen laatukriteerejä ja kestävän saatavuuden periaatetta.
- Kansalliskirjasto noudattaa tekijänoikeuslakia.
- Kansalliskirjasto pyrkii noudattamaan EU-komission linjausta, jonka mukaan analogisessa maailmassa vapaan aineiston tulee säilyä vapaasti käytettävissä myös digitaalisessa ympäristössä. Käytännössä tämä tarkoittaa mm. sitä, ettei kirjasto myönnä yksityisille toimijoille yksinoikeuksia julkisella rahoituksella digitoimaansa aineistoon. Myös yksityisellä rahoituksella digitoitu, tekijänoikeussuojasta vapaa aineisto pyritään tarjoamaan nopeasti ja kattavasti vapaaseen käyttöön.

Kansalliskirjasto tarjoaa digitointipalveluja myös maksullisena palveluna. Näistä sovitaan asiakas- ja tilauskohtaisesti. Kansalliskirjasto edellyttää, että sen yhteistyökumppanit vastaavat itse aineistonsa pitkäaikaissäilytyksestä ja siitä, että aineisto säilyy käyttökelpoisessa muodossa.

1.5 Vastuut

Kansalliskirjasto vastaa kokoelmiinsa kuuluvan kulttuuriperintöaineiston digitoinnista sekä digitoitujen aineistojen saatavuudesta, säilymisestä ja pysyvästä käytöstä tietoverkoissa. Kansalliskirjasto vastaa käyttöoikeuksien hallinnasta.

Digitointi- ja konservointikeskus vastaa digitointipolitiikan ja -ohjelman laadinnasta ja päivittämisestä yhteistyössä muiden tulosalueiden kanssa. Digitointi- ja konservointikeskus vastaa Kansalliskirjaston digitointitoiminnasta, -prosesseista ja -ohjeistuksesta sekä toimii yhteistyössä Kirjastoverkkopalvelujen kanssa aineistojen käyttöönsaattamisessa ja yhteistyössä hallinto- ja kehittämispalvelujen kanssa yhteistyökumppanuuksien hallinnassa.

Tutkimuskirjasto vastaa digitaalisen kirjaston aineistovalinnoista yhdessä Digitointi- ja konservointikeskuksen kanssa noudattaen Kansalliskirjaston kokoelma-, säilytys-, digitointi- ja kuvailupolitiikkaa. Tutkimuskirjasto vastaa digitoitavan aineiston tekijänoikeuksien selvittämisestä yhdessä hallintopalvelujen kanssa.

Digitointi- ja konservointikeskus vastaa tekijänoikeus- ja käyttörajoitusmetadatan liittamisestä digitaaliseen objektiin.

Kirjastoverkkopalvelut vastaa kansallisesta infrastruktuurikehityksestä, kirjaston digitaalisen aineiston pitkäaikaissäilytyksestä ja siihen liittyvien menetelmien kehittämisestä yhteistyössä Digitointi- ja konservointikeskuksen kanssa.

2 Digitoinnin sisällöt

2.1 Digitaalisen korvaavan tallenteen laatukriteeri

Kansalliskirjasto on luotettava lähde- ja kulttuuriaineistojen käyttöönsaattaja ja säilyttäjä. Digitoinnilla Kansalliskirjasto luo korvaavia digitaalisia tallenteita alkuperäisaineistoista kansalais- ja tutkimuskäyttöön. Kansalliskirjaston maine luotettavana lähdeaineistojen tuottajana taataan myös virtuaaliympäristöissä.

Digitaaliset korvaavat tallenteet ovat autenttisia eli vastaavat lähdeaineistona alkuperäistä kokoelmaa, ja tutkijat voivat luotettavasti siteerata niitä. Aineistot ovat identifioitavissa Kansalliskirjaston tuottamiksi.

2.2 Digitaaliset kokoelmat

Digitoidun aineiston kriittinen massa on merkittävä lähdeaineisto kansalais- ja tutkimuskäytössä. Digitoinnilla Kansalliskirjasto edistää ainutlaatuisten kokoelmiensa näkyvyyttä ja saavutettavuutta. Digitoinnin tärkeimpiä valintakriteerejä ovat kattavuus, säilytys, kysyntä ja sisältö.

- **Kattavuus:** Pitkäjänteisellä digitoinnilla luodaan kriittisiä massoja tutkimus- ja kansalaiskäyttöön. Digitaaliset kokoelmat voivat muodostaa yhtenäisiä kokonaisuuksia mm. aineistotyypeittäin (sanomalehdet), aihealueittain (maantiede), aikajaksoittain (sota-aika) tai sisällöllisesti (Turun Akatemian väitöskirjat, tietyn kirjailijan käsikirjoitukset). Kansalliskirjaston oman kokoelman lisäksi aineistoa voidaan täydentää muiden organisaatioiden kokoelmista.
- **Säilytys:** Säilytysperusteiset valinnat tehdään aineiston kunnon ja turvallisuusnäkökohtien perusteella. Digitoinnilla vähennetään alkuperäisaineistojen käyttöä tarjoamalla luotettavia, korvaavia tallenteita.
- **Kysyntä:** Asiakaslähtöinen digitointi huomioi sidosryhmien tarpeet. Digitoitavan aineiston runsas kysyntä ohjaa myös valintaa. Runsaasti käytetyt aineistot ovat usein huonokuntoisia. Digitointi parantaa sellaisten teosten saatavuutta, joita ei enää ole tarjolla painettuina. Digitoinnilla edistetään alueellista tasa-arvoa, kun verkkokäyttöön asetetaan kansalaisia ja tutkijoita kiinnostavaa aineistoa.

- **Sisältö:** Sisällöllisessä valinnassa painottuu aineiston sivistyksellinen, kulttuurinen, historiallinen, esteettinen tai viihdyttävä arvo. Sisällölliset kriteerit voivat olla kansallisesti, kansainvälisesti tai sidosryhmien kanssa määriteltyjä. Digitoinnilla edistetään ainutlaatuisten arvoaineistojen globaalia saatavuutta.

2.3 Digitointiohjelma

Kansalliskirjaston digitointiohjelma laaditaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Vuosittaiset digitointisuunnitelmat sisällytetään toimintasuunnitelmaan. Digitointiohjelman ulkopuolisista digitointihankkeista laaditaan erilliset hankesuunnitelmat.

3 Digitoidun aineiston elinkaaren hallinta

Kansalliskirjasto toteuttaa kokonaisvaltaista digitointia hallinnoiden aineistojen koko elinkaarta; tuotantoprosessia, käyttöönsaattamista sekä pitkäaikaissäilytystä.

3.1 Digitointi

Kansalliskirjasto kehittää ja ylläpitää massa- ja erikoisdigitoinnin prosesseja ja tuotantojärjestelmiä.

Kansalliskirjasto takaa digitoitujen sisältöjen luotettavuuden ja autenttisuuden hallinnoimalla koko digitointi- ja jälkikäsitteilyprosessia. Prosessiin kuuluvat fyysisen objektin ketju, digitaalisen objektin ketju sekä meta-tiedon keruun ja liittämissen ketju. Digitoinnissa varmistetaan kattava tekninen ja hallinnollinen metadata sekä fyysisen ja digitaalisen aineiston provenienssitietojen aitous ja eheys.

Kansalliskirjasto tuottaa standardin mukaisia ja pitkäaikaissäilytyskelpoisia METS-paketteja (Metadata Encoding and Transmission Standard), jotka voidaan siirtää taustajärjestelmästä julkaisujärjestelmiin. Jokaiselle aineistotyyppille kuten monografioille ja sanomalehdille luodaan jo digitoinnin suunnittelu-vaiheessa oma METS-profiili. Määritelty metadata kerätään ja tuotetaan digitointiprosessin aikana.

METS-profiilit määrittelevät ja sisältävät kuvailevaa, rakenteellista sekä hallinnollista metadataa, joka sisällytetään digitaaliseen objektiin.

- **Kuvaileva metadata**

Luetteloidun aineiston kuvaileva metadata noudattaa kansainvälisiä ja kansallisia standardeja, jotka takaavat tietueiden yhteensopivuuden eri järjestelmissä ja eri metadataa käyttävien järjestelmien kesken.

Kansalliskirjasto luo luetteloinnin yhteydessä kuvailevaa metadataa analogiselle aineistolle. Kohteen tai dokumentin intellektuaalinen sisältö kuvataan (mm. tekijä, julkaisija, vuosi), mikä edistää sen haettavuutta sekä relevanssin arviointia.

Kansalliskirjasto käyttää digitoidulle aineistolle kahden tietueen mallia, jossa fyysisellä ja digitaalisella kappaleella on omat bibliografiset tietueensa. Näiden välille luodaan linkit. Tällä varaudutaan kuvailutietojen käyttöön tulevaisuuden verkkoympäristöissä.

Aineistolle, jota ei ole aikaisemmin luetteloitu, voidaan käyttää minimiluettelointitasoa digitointituotantoprosessin tehostamiseksi. Digitointiprosessi tuottaa luotettavaa metadataa, jolla alkuperäisiä kuvailutietoja voidaan rikastaa ja täydentää.

- **Rakenteellinen metadata**

Kansalliskirjasto voi luoda rakenteellista metadataa jakamalla digitoitua aineistoa osakohteisiin. Rakenteellinen metadata syntyy digitointiprosessissa jälkikäsitteilyn yhteydessä, ja sitä voidaan hyödyntää digitoidun kohteen tai dokumentin fyysisen sekä loogisen rakenteen kuvaamiseen. Rakenteistaminen parantaa aineistojen käytettävyyttä ja haettavuutta, koska alkuperäisaineistoa voidaan digitoinnin yhteydessä merkitä esimerkiksi artikkeli- tai kuvatasolle asti. Rakenteistamisen yhteydessä syntyvä metadata tallennetaan digitaaliseen objektiin.

Kansalliskirjasto määrittelee rakenteistamisen laatutason mittarit eri aineistoille. Joillekin aineistoille voidaan määritellä osakohdetasot, esimerkiksi aikakauslehden artikkelit. Tekijänoikeusmetadata pyritään liittämään osakohteisiin asti, jotta aineistojen hyödyntämisen ehdot olisivat selvät virtuaaliympäristöissä.

- **Hallinnollinen metadata**

Kansalliskirjasto luo hallinnollista metadataa digitointitapahtuman aikana. Kaikkeen digitoituun aineistoon liitetään samantasoinen hallinnollinen ja tekninen metadata. Tähän metadataan kootaan tietoa aineiston alkuperästä, käsittelyhistoriasta ja teknisistä piirteistä.

Käsittelyhistoria sisältää tietoa käytetyistä laitteista, ihmisistä, käytetyistä asetuksista, digitaaliseen muotoon siirtämisen jälkeisistä toimenpiteistä, kuten kuvan- ja äänenkäsittelystä. Käsittelyhistoriaa koskevan metadatan liittäminen digitaaliseen objektiin on oleellinen laatuksiteeri pitkäaikaissäilytykselle.

Luotettavuus ja autenttisuus varmistetaan fyysisen ja digitaalisen aineiston yksilöllisillä tunnisteilla sekä digitaalisen aineiston teknisillä eheystiedoilla.

Käyttöoikeustietoihin kuvataan kohteeseen tai dokumenttiin liittyvät tekijänoikeustiedot sekä muut käyttöä määrittävät rajaukset.

3.2 Digitoidun aineiston käyttöönsaattaminen

Kansalliskirjaston hallinnoimat digitaaliset aineistot saatetaan laajaan verkkojakeluun sekä käyttöön mahdollisimman yhtenäisenä ja saavutettavana kokonaisuutena. Sama koskee myös yksityisen sektorin rahoituksella tuotettuja digitaalisia aineistoja.

Käyttöönsaattaminen vaatii jatkuvaa ylläpito- ja kehittämistyötä, sillä palveluiden tulee vastata tekniseen kehitykseen ja verkkomediassa tapahtuviin muutoksiin. Yleisiä saavutettavuuden suosituksia noudatetaan, jotta palvelut olisivat esteettömiä myös erityisryhmille ja ne toimisivat eri käyttötilanteissa.

Kansalliskirjasto voi käyttää oman jakelukanavansa lisäksi muita kanavia, mm: Kansallinen digitaalinen kirjasto, kansainväliset digitaaliset kirjastot (Europeana, World Digital Library), verkkoyhteisöt, sosiaalisen median työkalut ja palvelut sekä kaupalliset toimijat.

3.3 Digitoidun aineiston pitkäaikaissäilytys

Kansalliskirjasto huolehtii digitoidun aineiston pitkäaikaissäilytyksestä kansallisten ratkaisujen mukaisesti. Kansallisen digitaalisen kirjaston pitkäaikaissäilytyksen määrittäminen (PAS) huomioidaan tuotannossa. Kansalliskirjaston Säilytyspolitiikka (2009) linjaa digitaalisen säilytyksen menetelmät.

Digitoinnin tuotantoprosessin aikana luodaan kestävän digitoinnin periaatteella pitkäaikaissäilytykseen kelpaavia, standardin mukaisia siirtokelpoisia METS-paketteja, joihin on sisällytetty arkistokelpoiset tiedostot ja metadata. Kansalliskirjasto takaa pitkäaikaissäilytyskelpoisten pakettien uudelleenkäytön tulevaisuudessa.

4 Digitaalisten tietotuotteiden käyttö ja uudelleenkäyttö

4.1 Uudet tietotuotteet

Kansalliskirjasto saattaa käyttöön ja säilyttää perinteisiä tietotuotteita; painettuja kirjoja, sanomalehtiä, aikakauslehtiä ja pienpainatteita, joiden haettavuutta edistetään mm. luetteloinnilla.

Digitointiprosessin tuloksena aineiston haettavuutta, saatavuutta ja käytettävyyttä voidaan huomattavasti parantaa luomalla ajasta ja paikasta riippumattomia digitaalisia kokoelmia.

Digitoinnissa Kansalliskirjasto tuottaa korvaavien tallenteiden lisäksi aivan uusia tietotuotteita, jotka mahdollistavat uusia, aiempaa tehokkaampia käyttömuotoja sekä uusia tietovarantoja. Kansalliskirjaston digitoimat kokoelmat toimivat tietoyhteiskunnan uutena voimavarana osana julkisen sektorin yhteistä tavoitetta tiedon uudelleen hyödyntämiselle.

Kansalliskirjasto tuottaa:

- digitoituja kuva-, teksti- ja ääniteaineistoja verkkoon
- rakenteistettuja tekstiaineistoja verkkoon
- kattavia, eheitä kokoelmia tutkimuskäyttöön
- digitointiprosessissa luotettavaa kuvailevaa, rakenteellista sekä hallinnollista metadataa, joka mahdollistaa esimerkiksi aineiston pitkäaikaisen säilyttämisen
- Kansallisen digitaalisen kirjaston hankkeen vaatimusten mukaisia luovutuspaketteja, jotka voidaan aikanaan siirtää muistiorganisaatioiden yhteiseen pitkäaikaissäilytysjärjestelmään edistäen aineistojen jatkuvaa käyttöä
- sekä edistää digitoitujen aineistojen yhteisöllistä rikastamista.

4.2 Tekijänoikeus ja saatavuus

Kirjaston tavoitteena on saattaa digitoidut aineistot mahdollisimman laajaan käyttöön sekä metadatan mahdollisimman vapaa käyttö. Tavoitteen saavuttamiseksi kirjasto pyrkii mahdollisuuksiensa mukaan vaikuttamaan tekijänoikeuksien säädösvalmisteluun kansallisella ja EU-tasolla antamalla lausuntoja,

osallistumalla valmistelutyöhön sekä toimimalla yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.

Aineiston käyttömahdollisuus riippuu viime kädessä tekijänoikeuksista. Tekijänoikeuksista vapaa aineisto pyritään asettamaan käyttöön rajoituksetta. Suojattu aineisto tarjotaan asiakkaille sen käytöstä solmittujen sopimusten mukaisesti.

- **Tekijänoikeudesta vapaat aineistot**

Käyttöön asetettu digitoitu aineisto, joka ei ole tekijänoikeussuojan piirissä ja johon ei liity muuhun lainsäädäntöön perustuvia näyttö- tai käyttörajoituksia, on vapaasti käytettävissä digitoinnin rahoituslähteestä riippumatta. Nämä aineistot voidaan asettaa käyttöön useiden jakelukanavien kautta.

Vapaasti käytettävän aineiston uudelleenkäyttö määritellään vapaan käytön sallivalla lisenssillä, kuten Creative Commons. Kansalliskirjasto tekee erillisen ohjeistuksen käyttöehdoista ja lisenssityypistä.

- **Tekijänoikeussuojan alaiset aineistot**

Tekijänoikeussuojan alainen vapaakappaleaineisto voidaan välittää yleisön käytettäväksi Kansalliskirjaston lisäksi niissä organisaatioissa, jotka määritellään laissa kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä.

Kansalliskirjasto voi sopia tekijänoikeussuojan alaisen aineiston käytöstä joko yksilöllisen sopimuksen avulla yksittäisen oikeudenhaltijan kanssa, tai oikeudenhaltijoita edustavan sopimuslisenssijärjestön kanssa. Mikäli tekijänoikeuslain § 26:ssa luetellut ehdot täyttyvät, järjestön kanssa solmitun kollektiivisopimuksen vaikutus ulottuu myös sellaisiin oikeudenhaltijoihin, joita ei ole kyetty tavoittamaan (sopimuslisenssivaikutus).

Kansalliskirjasto edistää digitoitujen ja muiden aineistojen sopimuspohjaista tutkimuskäyttöä.

Kansalliskirjasto pyrkii edistämään valtiorajoja ylittävää lisensointia. Tämä mahdollistaisi tekijänoikeussuojan alaisten digitoitujen kokoelmien kansainvälisen kansalais- ja tutkimuskäytön.

Digitoinnin tuotantovaiheessa Kansalliskirjasto liittää vapaaseen digitaaliseen objektiin osakohdetasolle asti metadatasia määrittäen käytön ja uudelleenkäytön ehdot erilaisissa virtuaali-, oppimis- sekä henkilökohtaisissa ympäristöissä.

4.3 Digitoitujen aineistojen uudelleenkäyttö

Huolellisesti tehty digitointi mahdollistaa aineiston uudenlaisia käyttötapoja.

Käyttäjän kannalta etuja syntyy toisaalta laajojen kokonaisuuksien digitoinnista, toisaalta korkeasta laatutasosta: yhden kausijulkaisun yksittäisen numeron asemesta tiedonhaku voidaan tehdä samanaikaisesti sadoista tuhansista sivuista tai haku voidaan kohdistaa tekijän tai nimekkeen perusteella yksittäiseen artikkeliin, vaikka ei tiedetä milloin ja missä se on ilmestynyt.

Tavoitteena on maksimoida aineistojen ja osakohteiden hyödyntäminen eli uudelleenkäyttö. Digitoitujen aineistojen tai niistä syntyvien tietotuotteiden sekä metadatan julkaisemista edistetään uusissa muodoissa ja erilaisissa käyttötarkoituksissa.

- **Rakenteistetut osakohteet**

Digitointiprosessissa tehtävällä rakenteistuksella voidaan merkitä mm. kausijulkaisun yksittäisen numeron artikkelit ja artikkelissa olevat kuvat, ja mahdollistaa näiden erillinen haku. Rakenteistamisen avulla voidaan luoda eriytettyjä osakohteita, joita voidaan käyttää itsenäisinä osina. Rakenteistuksen taso sovitaan erikseen kunkin aineistoryhmän osalta, tavoitteena on aineiston tehokas asiakaskäyttö.

- **Aineistojen yhteisöllinen rikastaminen**

Digitoitavan aineiston kattava rakenteistaminen vaatisi runsaasti henkilöstöresursseja. Digitoitujen aineistojen yhteisöllinen rikastaminen on keino parantaa digitoidun aineiston laatua jälkikäteen mm. käyttäen hajautettuja työmenetelmiä. Sitä on yleensä sovellettu tekstintunnistuksessa tapahtuneiden virheiden korjaamiseen, mutta välineiden kehittyessä käyttäjäyhteisölle voidaan tarjota mahdollisuuksia tehdä muutakin kuten dokumenttien rakenteistamista. Kansalaisille ja yhteisöille annetaan erikseen määriteltävät oikeudet rikastaa aineistoja. Kansalliskirjasto edistää näin käsiteltyjen aineistojen mahdollisimman monipuolista ja vapaata yhteisöllistä käyttöä.

- **Digitoidut kokoelmat tutkimuskäyttöön**

Digitoinnilla Kansalliskirjasto muodostaa laajoja ja tehokkaasti käytettävissä olevia lähdeaineistokokonaisuuksia. Kansalliskirjasto voi tarjota kopiot digitoidun kokoelman master-tiedostoista tutkimuskäyttöön ja luoda näin edellytyksiä uudenlaiseen tutkimustyöhön, joka perinteisellä aineistolla olisi mahdotonta. Digitoituihin aineistoihin voidaan käyttää automaattisia menetelmiä, joilla edistetään monikielisten sanastojen, ontologioiden ja auktoriteettitietokantojen kehittämistä ja täydentämistä. Sekä vapaan että tekijänoikeuksien suojaaman aineiston antaminen

tutkimuskäyttöön perustuu tutkimushankkeiden kanssa tehtäviin kirjallisiin sopimuksiin, joissa määritellään muun muassa se, miten aineisto suojataan asiattomalta käytöltä.

- **Digitoitujen aineistojen metadata**

Digitoinnin tuotantoprosessi tuottaa luotettavaa metadataa, jolla alkuperäisiä kuvailutietoja voidaan rikastaa ja täydentää tietojen haettavuuden parantamiseksi. Digitoituun aineistoon lisätään digitointiprosessissa kuvailevaa metadataa (esimerkiksi novellin nimeke). Hyvin laadittua metadataa voidaan käyttää uudestaan useissa eri ympäristöissä (asiakasliittymä, Europeana, Google, WorldCat), mikä maksimoi aineiston löytyvyyden.

Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen vaatimusten mukaisesti digitointiprosessissa luodaan myös hallinnollista metadataa lisäämällä esim. käyttöoikeustiedot digitoituihin aineistoihin ja osakohteisiin, mikä parantaa aineistojen käytettävyyttä. Pysyvien verkko-osoitteiden ja tunnisteiden antaminen digitointiprosessissa edistää aineistojen luotettavuutta ja luo aineistojen pitkäaikaisen käytön ja uudelleenkäytön edellytyksiä. Kansalliskirjasto ylläpitää prosessissa annettuja pysyviä verkko-osoitteita ja tunnisteita. Kansalliskirjasto edistää metadatan mahdollisimman vapaata uudelleenkäyttöä.

- **Digitoitujen aineistojen pitkäaikaissäilytys**

Kansalliskirjasto takaa pitkäaikaissäilytyskelpoisten pakettien mahdollisimman vapaan uudelleenkäytön tulevaisuudessa.

5 Turvallisuus

Digitointiprosessiin kuuluu sekä aineiston digitointi että säilyttäminen. Edellisessä sovelletaan digitoinnin ohjausjärjestelmää, jälkimmäisessä aluksi väliaikaista arkistojärjestelmää ennen aineiston siirtämistä muistiorganisaatioiden yhteiseen pitkäaikaissäilytysjärjestelmään.

Digitaalisen aineiston turvallisuudesta huolehtiminen on oleellinen osa kokonaisvaltaista elinkaaren hallintaa. Kansalliskirjasto pyrkii tunnistamaan ja minimoimaan riskit, jotka liittyvät tallenteen luomiseen sekä pitkäaikaissäilytysjärjestelmään siirrettävän aineiston väliaikaiseen säilyttämiseen kirjaston omin voimin.

Tiedostojen ja tietokannan varmuuskopiointi sekä digitaalisen paketin hajautettu säilytys ja eheyden tarkistus ovat osa turvallisuusjärjestelmää. Kansalliskirjasto varmistaa, että pitkäaikaissäilytysjärjestelmästä aineisto voidaan siirtää kokonaisuudessaan käsittelyhistorioineen toiseen järjestelmään, esimerkiksi PAS-järjestelmään, käyttämällä avoimia rajapintoja ja standardeja.

6 Koulutus ja tiedotus

Henkilökunnan ammattitaitoa ja verkostoitumista edistetään tarjoamalla alan kehitykseen perehdyttävää koulutusta sekä kotimaassa että alan kansainvälisissä tapahtumissa.

7 Tutkimus ja kehittämistoiminta

Kansalliskirjasto suunnittelee ja toteuttaa yhdessä muiden toimijoiden kanssa aineistojen yhteisökäyttöä ja yhteisöllistä jatkokäsittelyä uusia teknologioita, palveluita ja jakelukanavia hyödyntäen.

Kansalliskirjasto kehittää yhteistyössä muiden toimijoiden ja sidosryhmien kanssa verkkoteknologioita, kuten ontologisointia ja semanttisen webin menetelmiä.

Kansalliskirjasto edistää digitointiprosessi- ja metadataosaamista kansallisesti yhteistyössä yliopisto- ja kirjastosektoreiden sekä muistiorganisaatioiden kanssa. Kansalliskirjasto edistää pitkäaikaissäilytys- sekä siirtokelpoisten profiilien kehittämistä ja ylläpitoa.

Kansainväliset kontaktit ja kehittämissyhteistyö sekä osaamisen kehittäminen luovat edellytyksiä prosessien jatkuvalle kehittämiselle.

Sanasto

Creative Commons	Vapaan käytön sallivilla Creative Commons -lisensseillä oikeudenhaltija voi luopua hallitusti joukosta oikeuksia, jotka tekijänoikeus lähtökohtaisesti antaa
Hallinnollinen metadata	Koostuu teknisestä metadatasta sekä objektin elinkaarta ja käyttöehtoja koskevasta metadatasta
Hyödyntäminen	Digitoituja aineistoja, niiden osakohteita ja/tai niitä koskevaa metadataa voidaan julkaista uusissa muodoissa, asiayhteyksissä ja erilaisissa käyttötarkoituksissa
KDK	Kansallinen digitaalinen kirjasto
Kahden tietueen malli	Painetulle ja digitaaliselle aineistolle omat, erilliset, bibliografiset tietueet, jotka on kuitenkin linkitetty toisiinsa
Korvaava tallenne	Tietosisällöltään alkuperäistä julkaisua vastaava digitaalinen tai mikromuotoinen jäljenne
Kuvaileva metadata	Kuvaa objektin sisältöä ja alkuperää sekä kontekstia. Kuvailevan metadatan avulla objekti voidaan identifioida ja löytää
Lisenssi	Lupa, joka myöntää oikeuden johonkin tavallisesti muuten kiellettyyn; käyttö lupa
Master-tiedosto	Korkeimman laadun säilytyskappale, joka sisältää digitaalisen objektin parhaalla laadulla
Metadata (metatieto)	Tietoa tiedosta, eli kuvailevaa ja määrittävää tietoa jostakin tietovarannosta tai sisältöyksiköstä
METS	Metadata Encoding and Transmission Standard – digitaalisen kirjaston objektien xml-standardi, jolla voidaan paketoita digitaalinen objekti ja siihen liittyvä metadata yhteen, mm. kuvailuun, hallinnointiin ja rakenteeseen liittyvää metadataa
METS-profiili	Xml-dokumentti joka kuvaa paketointiin käytetyn METS-tiedoston rakenteen ja sisällön vaatimukset. Yhdysvaltain Kongressin kirjasto (Library of Congress) ylläpitää kansainvälistä METS-profiililistaa.

Ontologia	Käsitteistö – sanasto, joka kattaa jonkin aihealueen keskeiset käsitteet ja niiden väliset suhteet
Osakohde	Erillisteos (artikkeli, äänitteen yksittäinen kappale, kartta, kuva jne.), joka sisältyy laajempaan teoskokonaisuuteen
PAS	Pitkäaikaissäilytys
Pitkäaikaissäilytys	Digitaalisen informaation (objektin) luotettava säilyttäminen; tiedon hallinnan prosessi, jonka avulla varmistetaan aineiston käyttökelpoisuus tulevaisuudessa
Proveniensi	Kuvaa sekä fyysisen että digitaalisen aineiston alkuperää ja käsittelyhistoriaa: 1) fyysinen proveniensi: alkuperä, lähde, omistajuuden tai sijainnin historia 2) digitaalisen tallenteen luomisen käsittely- ja tapahtumahistoria
Rakenteellinen metadata	Kuvaa objektin fyysisen ja loogisen rakenteen ja niiden suhteet
Rakenteistaminen	Teoksen loogisen rakenteen ja osakohteiden erottelu digitaalisesta objektista itsenäisiksi osiksi
Semanttinen web	Semanttinen web koostuu olioista, joiden väliset suhteet on määritelty; olio voi olla esimerkiksi dokumentissa esiintyvä käsite tai kuva
Sopimuslisenssi	Tekijänoikeusjärjestön antama käyttöluja muidenkin kuin edustamiensa tekijöiden puolesta
Tekninen metadata	Kuvailee digitaalisessa objektissa olevien tiedostojen ja tietovirtojen muodot ja tekniset ominaisuudet, mm. kuvatiedoston värisyyden tai äänitetiedoston näytteenottotaajuuden
Uudelleenkäyttö	Katso hyödyntäminen
Yksilöllinen tunniste	Fyysisessä kappaleessa esim. viivakoodi sekä digitaalisessa kappaleessa Kansalliskirjaston ylläpitämät tunnisteet